

مییانالی علیرضا - لطفعلی اردبیلی (فلکی)

اینقلابی حرکاتیمیزین سیلاحلی قوولری

ایگیرمینجی عصر آذربایجان خالقینین تاریخینده آزادلیق اوغروندا آپاردیغی موباریزه‌نین ان اوجا یوکسلیشی دؤرودور. ایراندا یاشایان خالقارین میلی حوقوقلارینی تاپدالایان، اونلاری کؤله حالیندا ساخلاماغا جهد گؤسترن شاهلیق مونارخییا اوصول-ایداره‌سینه قارشی موباریزه ایگیرمینجی عصرده داها جیدی صورتده اوزونو گؤسترمگه باشلادی. ایران خالقارینین اینقلابی موباریزه‌سینده همیشه اؤن جبههده گئدن آذربایجان خالقینین ایگیرمینجی عصر آزادلیق حرکاتینین ان آپاریجی قوه‌سینه چئوریلدی. 1905-1911-جی ایللرده مشروطه حرکاتی پارلامنتلی رتزیمین یارانماسینا نایل اولدو. حرکاتین غلبه‌سی و اونون تصبیقی نتیجه‌سینده شورا مجلسی یارادیلدی. سرداری-میلی ستارخان، سالاری-میلی باغیرخان رهبرلیک ائتدیگی فداییلر مشروطه حرکاتینین غلبه‌سینده اونودولماز رول اوینادیلار. 1908-جی ایلده ایکینجی شورا مجلسینین یئنیندن آچیلشی ایله ستارخان و باغیرخانین شکیللری شؤهرت نیشانی کیمی تصدیق ائدیلیب میلی مجلسین تریبوناسیندان آسیلدی... پارلامنتلی دؤولتین یارانماسینین بایراقداری اولان آذربایجان خالقینین رهبر قوه لری هیله‌گرلیکله آرادان گؤتورولدو. 1917-1920-جی ایللرده یئنیندن باشلانان حرکات مشروطه‌نین داوامی کیمی تاریخ صحنه‌سینه قدم قويدو. اونا بؤیوک موتفکیر ش.م. خیبابانی رهبرلیک ائتدیگیندن محض اونون آدی ایله تاریخه داخل اولدو. «دموکراتییا اولمایان بیر اولکده هنج بیر آزادلیقدان دانیشماق مومکون دئییلدیر» - دئین ش.م. خیبابانی خالقین سیاسی شعور سوییه‌سینی قالدیرماغا جهد گؤستمیش و بو یولدا اوغورلو نتیجه‌لر ایلدیه مومکون اولموشدور. بو حرکاتین سیلاحلی قوولری- «قاردي میلی» آدلانان فداییلر خیبابانی دوها سیندان قیدالانمیش، اوندان یول آلمیش، آزادلیق و دموکراتییا اوغروندا موباریزه‌ده خیبابانی‌نین اوزو کیمی اولموشده مردلیکله قبول ائتمیشلر. خیبابانی حرکاتیندان یارانان دموکراتیک دؤولت جمعی 6 آی یاشاسا دا نه‌اینگی آذربایجاندا، بلکه بوتون ایراندا خالقا و اولکهمیه نه وئرهمگینی آیدین شکیلده نوماییش ائتدیرمیشدیر. باشدا ش.م. خیبابانی اولماقلا، مینلرله اینسان آزادلیق اوغروندا جانلارینی قوربان وئرمکله - «هر خالقین شرافتی اونون مستقیل اولماسیندادیر» - فیکرینی مقصد گؤتورموش و بونا داهی موتفکیر، فیلسوف ش.م. خیبابانی کیمی عمل ائتمیشلر.

اینقلابی موباریزه مرحله - مرحله پوخته‌لشه رک شرایطه اویغون شکیلده آپاریلیمیش، 1945-جی ایلده سیاسی جهتدن داها دا یوکسلیمیش و کوتلوی شکیل آلمیشدیر. اینقلابی موباریزه‌لرده تجربهلر گؤرموش س.ج. پیشه‌سوری‌نین یاراتدیغی آذربایجان دموکرات فیرقه‌سی بو موباریزه‌یه رهبرلیک ائتمگه باشلامیشدیر. میلی حقارت، هرج-مرجلیک شرایطینده فنودالارین، خانلارین و دؤولت مأمورلارینین اوزباشینالیغی بوتون اینسانلاری جانا گئیردیگی بیر حالدا آذربایجان دموکرات فیرقه‌سی‌نین ایرلی سوردویو دموکراتیک تدبیرلر خالقین اوز اطرافیندا بیرلشمگه سؤوق ائتدی. ایران داخلینده آذربایجان خالقینا میلی موختاریت وئریمه‌سی طلبی ایران حؤکومتی طرفیندن قبول اولمادیغینا، حتا ژاندارملاری، خانلاری و مورجع فنودالاری سیلاحلاندیریب خالقا دیوان توتدوغونا اساسن دینج یوللارلا میلی موختاریت ایلدیه مومکون اولمایان مساله‌یه چئوریلدی. بیر آی عرضینده-1945-جی ایلین اوکتیابر آیمدا 100 نفردن آرتیق فیرقه عوضولری اولدورولموش، 1000 نفردن آرتیق اینسانین ائوی غارت ائدیلمیش و یوزلرله اینسان حبس اولونموشدو. بونا گؤره آذربایجان دموکرات فیرقه‌سی زورلا، سیلاحلی یوللا آذربایجان خالقینین حوقوقلارینی تامین ائتمک قرارینا گلدی.

مرکزی کومیته‌نین 1945-جی ایلین اوکتیابر آیمیندا کئچیریلن ایکینجی پلنومو آذربایجان خالقینین دموکراتیک حوقوقلارینی زورلا آلماق مساله‌سینی ایرلی سوردو. آذربایجان خالقینین بوتون نومایدهلری بئله بیر موهوم مؤوضوعون فیرقه‌نین مرانامه‌سینده قئید اولونماسینی

يئكدليليكله تكليف انتدي. دموكراتيک حوقوقلاري الده انتمک اوچون آذربايجان دموكرات فيرقهسي نين بيرينجي قورولتايي هر جور تدبير گورولمهسي ضرورتيني مركزي كوميته نين قارشيسيندا مقصد قويدو. دؤولت مأمورلارينين جينايتمكار عمللري ايله علاقه دار آذربايجان دموكرات فيرقهسي 102 دفعه اساسلي سندلرله دؤولت ايدارلرينه اعتراضي ني بيلدير ميش و مطبوعات اورقانلارينا آچيق مکتوبلا موراجيعت انتميش، هئج بيرينه دؤولت طرفيندن اهميتلي جاواب آلاميشدير. بوتون بونلاردان سونرا، فيرقه کندلرده کورطبيعي صورتده باشلانميش سيلاحي قورولمري موتشكيل بير حالا سالماقلا سيلاحي فدايي دستلري يار اتميش، بوتون شهر و کندلرده اعتراض ميتينقلري تشكيل انتميشدير. تبريز شهرينده 744 نفر نومارينده موسيسلر مجليسي يار اتميشدير. همين مجليسین يار اديلماسيندا فدايي دستلرينين بؤيوک رولو و کؤمگي اولموشدور.

آذربايجان خالقي نين موباريزه تاريخينده بابکدن باشلاميش شاه ايسماعيل ختايي دؤورونده، خصوصيله 1905 - 1911- جي ايلرده، مشروطه حرکاتيندا، 1917-1920- جي ايلرده ش.م. خيباباني اينقيلابيندا فدايي آدي آلتيندا آذربايجان خالقي هميشه بؤيوک موفقيتلر الده انديگيندن آذربايجان دموكرات فيرقهسي ده همين اينقيلابلار يولونون داوامچيسي کيمي سيلاحي قورولرينه فدايي آدي وئرميشدير. 1945- جي ايلده باشلانان حرکاتدا فدايلرين حربي قرارگاهينا آذربايجان دموكرات فيرقهسي نين مركزي كوميته سي و ماحاللاردا اونون تشکيلاتلاري رهبرليک انتميشدير. آذربايجان دموكرات فيرقهسي نين فدايي دستلرينين آراسيندا بوتون صينيفلرين نومارينده لري، حتا قادينلار اولموشدور. آذربايجان خالقي نين اوغورلو گلهجگينه، آزادليغينا اينامي اولانلار، خالق اوچون، وطن اوچون اولومو قبول انتمک اساس مقصد گؤتورولموشدو. فدايي دستلرينين حاضيرانماسيندا، باشچيلارينين تعيين انديلمه سينده فيرقه تشکيلاتلاري اساس رول اويناميشلار. آذربايجان شهرلرينين شاه قوشونلاريندان تميزلنمه سي بونا ان باريز نومونه کيمي تقديم اولونا بيلر:

1.- مييانا:

نويابرین 14-دن 17-نه قدر؛ كوميته نين صدري علي شميده، فدايي باشچيلاري قولام دانيشيان، عابباس پنه اي، تئيمور مددي و باشقالاري

2.- ساراب:

نويابرین 15-دن 17-نه قدر؛ كوميته نين صدري شيرزاد، فدايي باشچيلاري قولامريضا جاويدان، ممی صادقي، جعفر قولو اجاللي و

باشقالاري

3.- ماراغا:

نويابرین 20-دن دنکابرین 11-نه قدر؛ كوميته نين صدري ميرزه ربیع کبيري، فدايي باشچيلاري کبيري، حئيدير آفاقي، صفر قهرمانی و

باشقالاري

4.- ميياندا:

نويابرین 20-دن دنکابرین 14-نه قدر؛ كوميته نين صدري وفدايي باشچيسي قولو صوبحي

5.- مرند:

نویابریں 18-دن دنگابریں 2-نه قدر؛ کومیتہ نین صدري و فدایی باشچیسی میرکاظم اعلم.

6-قارداغ:

نویابریں 20-دن دنگابریں 30-نا قدر؛

کومیتہ نین صدري عبدولصمد عمراني، فدایی باشچیلاری محمد آگاهی، صمد عمراني و باشقالاری

7-اردبیل:

نویابریں 20-دن دنگابریں 15-نه قدر؛ کومیتہ نین صدري حسن جودت، فدایی باشچیسی عبدولمجید محمدیوند و باشقالاری

8-آستارا:

نویابریں 24-دن 26-نا قدر؛ کومیتہ نین صدري و فدایی باشچیسی صادق زمانی.

9-نمین:

نویابریں 23-دن 25-نه قدر؛ فدایی باشچیسی فرضی دهقان .

10-زنجان:

نویابریں 26-دان 27-نه قدر؛ کومیتہ صدري جاهانشاهلو، عزیزاده نامی، فدایی باشچیلاری قولام دانیشیان، محمدعلی رامتین، یوسف مورتضوی، قولامحوسنین خان اوسانلو، هیدایت حاتمی و باشقالاری

11-منشکین شهر:

نویابریں 27-دن 29-نا قدر؛ کومیتہ صدري و فدایی باشچیسی کامیران عزیز، توحیدی علی و باشقالاری

12.بیله سووار:

نویابریں 27-دن دنگابریں 5-نه قدر؛ کومیتہ صدري و فدایی باشچیسی اکبر جوشن پوش.

13-ماکو:

دنگابریں 2-دن 9-نا قدر؛ کومیتہ صدري و فدایی باشچیسی یکانی.

14-سلماس:

دنگابریں 2-دن 6-نا قدر؛ کومیتہ باشچیسی احمد برادرانی، ایسماعیل جعفرپور، موکرم ترابی و باشقالاری

15-خوی:

دئڪابرين 2-دن 9-نا قدر؛ ڪوميتہ صدي عبدالحوستن احمدي، فدايي باشچيلاري احمدي، جمشيد سهرابي، تقى داداشزاده، اسماعيل اقبال و باشقالارى

16- سردري:

دئڪابرين 11-ده؛ ڪوميتہ صدي پيشنمازي، فدايي باشچيلاري پيشنمازي ابولفضل هاشمي و دهقاني.

17- تبريز:

دئڪابرين 12-دن 13-نه قدر؛ شهر ڪوميتہ سي صدي رفيعى، فدايي باشچيلاري ڪاويين، دانشيان، ڪبيرى، ميرڪاظم اعلم، قولامريضا جاويدان، علي قهرمانى، اژدر بالدارى و باشقالارى

18- اورميه:

دئڪابرين 11-دن 18-نه قدر؛ ڪوميتہ صدي آزاد وطن، فدايي باشچيلاري آزاد وطن، مؤحسن ميلانيان و باشقالارى

19- اوسكو:

دئڪابرين 11-ده؛ ڪوميتہ صدي يدوللا ڪلانترى، فدايي باشچيلاري يدوللا ڪلانترى، علي طهماسبى و باشقالارى

20. خوروشاه:

دئڪابرين 11-ده؛ ڪوميتہ صدي و فدايي باشچيسى مير علي منافى و باشقالارى

بئله ليڪله، 18 ميندن آرتيق شاه رئيضى سيلاحى قوهلرى آذربايجاندا اولدوغو حالدا 1945-جي ايلين نويابر آيين 14-دن باشلاياراق دئڪابرين 20-نه قدر آذر-بايجانين اساس اراضيسى فدايلر طرفيندن آزاد انديلميش، بونون نتيجه سينده بوتون ويلايتلردن ميلى مجلسه سئچيلميش نومائندهلر چوخ راحتليقلا تبريز شهرينه گلپيش، 1945-جي ايل دئڪابرين 12-ده (آذر آيين 21-اي) ميلى مجلس ايشه باشلاميشدير. فدايي باشچيلاريندان 26 نفر مجلسه نومائنده سئچيلسه ده، اونلار جبههلرده اولدوغو اوچون ميلى مجلس بيرينجي ايجلاسيني 75 نفر نومائندهنين ايشتير اكي ايله باشلاميشدير. خالقيمز طرفيندن ميلى مجلسه نومائنده سئچيليب جبههلرى ترك انديب گلپيلمهين بو رشادتلي فدايلرين آدلاريني قئيد ائتمك ايسترديك:

كاويان، احمد سىدى، صادق ديلمقانى، محمدامين آزادوطن، محمدعلي معينزاده، بهرام نايى، قولام دانشيان، ميرزه ربيع ڪبيرى، قولو صوبحى، آتسخان بيات ماكو، مورادعلي تيمورى، عبدالحوستن احمدي، محمود ترابى، احمد برادرانى آهنگرى، موكرم ترابى، حوسنين ذوقى، يوسف باباجانيان، حسن جودت، محمدهوسن سيف قاضى، حاجى موصطافا داوودي، كريم احمدي، مناف كريمى، واهاب بلورىان، شئيخ موسا ڪيانى، قولامريضا الهامى و جاويدان.

بئله بير پروسئسين دؤيونن نبضى اولان تبريز شهرينين آئينماسينا رهبرليڪ ائدن 7 نفر دن عيبارت آشاغيداكى فدايي باشچيلارينين آدلاريني خاطرلامامق اولماز:

کاوایان، قوлам دانیشیان، میرزه ربیع کبیری، میرکاظم اعلم، قولامریضا جاویدان، قولامریضا ابهامی و میرحیم ولایي.

فداییلرین الدهه ائتدیگی موقفیت نتیجه سینده میلی مجلس آذربایجان دموکرات فیرقه سی نین صدری، فداییلرین باشچی سی م.ج. پیشهوری نین تقدیم ائتدیگی 11 نفر دن عیبارت کابینه نی آذربایجان میلی حؤکومتی کیمی تقدیم ائتمیشدیر. میلی حؤکومتین یارناماسیندا اساس رول اوینایان قوولر فدایی دستلری و ائلهجه ده ایرانین موترقی قوولرینه منسوب اولان و ایرانین سیلاحي قوولرینی ترک ائدیپ فداییلر ایله بیرلشن کنچمیش اوردو ظابیطلری اولموشدور. 1945-جی ایلین آقوست آییندا خوراسان ایالتینده شاهلیق رژیمی نه قارشی عوصیان ائدن و عوصیان مغلوبیته اوغرادیقان سونرا آذربایجانا قاچان 60 نفر ظابیط، ایران اوردوسونو ترک ائدیپ 1945-جی ایلین سئنتیابریندا آذربایجانا گلن 30 نفر ظابیط، ایرانین حربی قارگاه ریسی حسن ارفع طرفیندن حبس اولونموش اینقیلابچی ظابیطلردن کیرمان زیندانیندان قاچیب آذربایجانا گلن 20 نفر ظابیط و ایرانین شاه اوردوسوندا آذربایجاندا خیدمت ائدن ظابیطلردن 130 نفر، آذربایجان سیلاحي قوولرینده قالیپ خیدمت ائتمهلرینی خواهیش ائتمیشلر. آذربایجان میلی حؤکومتی آند ایچمه مراسیمی کنچیرمکه اولنلارین خواهیشلرینی قبول ائتمیشدیر. میلی حؤکومتین قورولماسیندا فدایی دستلری ایله ظابیطلرین روللاری بؤیوک اولسا دا، میلی حؤکومتی مؤحکم لندیرمک، دموکراتیک تدبیرلری قورخوسوز حیاتا کنچیرمک اوچون اینتیظاملی رسمی قوشون یارادیلما سی ضرورتی منیدانا چیخمیشدیر

آذربایجان میلی مجلسی 1945-جی ایل دئکابر آیین 20-ده قیزیلباش خالق قوشونلارینین یارادیلما سی حاقیندا قانون قبول ائتمیشدیر. میلی حؤکومت یئنی یارانمیش قوشونلارینا بؤیوک سرکرده شاه ایسماعیل ختایی نین اؤز اوردوسونا وئردیگی آدی، قیزیلباش آدینی قبول ائتمیشدیر. آذربایجان میلی حؤکومتی خالق قوشونلاری نازیرلیگی قارشیسیندا بؤیوک وظیفه لر قویموشدو. جاوانلارین کؤنولو صورتده اوردویا چاغیریشی باشلانمیشدی. قیز و اوغلانلار، جاوانلار تشکیلاتلارینا موراجعت ائدیپ اولنلاری قیزیلباش خالق قوشونلاری ترکیبینه قبول ائتمهلرینی خواهیش ائتمیشلر. 1945-جی ایل دئکابر آیین 30-دا آذربایجان میلی حؤکومتی نین صدری س.ج. پیشهوری جاوانلار، خصوصیه قیزلارا تشکور ائدیپ هله لیک اوردو سیرالارینا هامی نین قبول ائدیلمه سینه ایمکان اولمادیغینی بیلدیرمیشدیر. قبول اولونانلار میلی حؤکومت طرفیندن حربی مکتبلرده، پولیس و حقوق سیاسی مکتبلرینده تحصیل آماغا باشلامیشلار. رسمی قیزیلباش خالق قوشونلارینین باش حربی قارگاهی یارانمیش، 9 نفر دن عیبارت هئیت قارگاهلار رهبرلیک اورقانی کیمی سئچیلیمیشدیر:

س.ج. پیشهوری، ج.کاوایان، ابولقاسیم عظیمی، ق. دانیشیان، کبیری، پناهیان، نوایی، میلانین، عبدولریضا آذر.

گئنئرال ماحمود پناهیان حربی قارگاهین ریسی، کادر اوچون ایکی ایلیک سیاسی مکتبین ریسی زئین العابدین قیامی و پولیس مکتبی ریسی گئنئرال میلانین تصدیق ائدیلمیشدیر. عومومیتله، خالق قوشونلاری ترکیبینه 8 گئنئرال، 14 پولکونیک و 300 نفره قدر مو عین روتبلی ظابیط ایشتیراک ائتمیشدیر. فدایی و یئنی یارانمیش رسمی قیزیلباشلاردان تشکیل اولونموش آذربایجان اوردوسونون ترکیب حیصه سی 8 مین فدایی و 10 مین قیزیلباشلاردان عیبارت اولموشدور. فداییلر آذربایجانین سرحدلری حودودوندا داخلی امنیتی قورویور، قیزیلباشلار ایسه اوردونو تشکیل ائدیردی.